

In memoriam

Paul Kokla (1929–2020)

Az idei vírusjárvány miatt kissé késve kaptam a *Linguistica Uralica* 2020-as első füzetét, amelyben Paul Kokla észt nyelvész kolléga 90. születésnapjára emlékezett Jüri Viikberg (Юри Вийкберг: Замечательный юбилей известного финно-угроведа Пауль Кокла 90. *LU* 56 [2020]: 72–73.) Megörültem, hiszen régen nem hallottam róla. Néhány nappal később ezt követte a folyóirat szerkesztőjének, Väino Klausnak értesítése, amely véget vetett örömömnek, mert lakonikusan közölte, hogy 2020. május 16-án a nemrég ünnepelt nyelvész kolléga eltávozott közülünk. Azonnal részvétnyilvánítással válaszoltam. A szerkesztő közölte, hogy részvéteimet továbbítja az elhunyt feleségének, Tiiu Koklának is...

Paul Kokla 1929. augusztus 17-én született Kärdlában (Hiiumaa-sziget, Dagö). Itt érettségizett 1950-ben, utána a Tartui Állami Egyetemen tanult észt filológiát és finnugor nyelvészetet. 1955-ben diplomázott. Észtországban kötelező volt egy finnugristának mind egy balti finn, mind egy kisebb finnugor nyelvet tanulmányoznia. Szakdolgozatát – saját gyűjtését is beledolgozva – a vepsze képzőkről írta. Az észt finnugristák körében általános volt, hogy a másik két államalkotó rokon nyelven, így finnül és magyarul is megtanuljanak. Kezdetben az észt rádió finn adásánál kapott munkát. Néhány év múlva aspirantúrára jelentkezett A mari (cseremis) nyelvet választotta disszertációjának témájául. Aspirantúráját az anyaegyetem finnugor tanszékén folytatta 1957 és 1960 között. Ezt követően Tallinnba az Észt Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének (Keele ja Kirjanduse Instituut) finnugor osztályára került. Kandidátusi értekezését 1964-ben védte meg. A disszertáció témája a mari nyelv birtokos személyragozása volt, amely teljes terjedelmében nem jelent meg; csak az akkoriban szokásos téziszfűzet látott napvilágot. Később azonban a disszertáció különböző részeit – és egyéb cseremis témájú kutatását is – orosz, észt és német nyelven nemzetközi folyóiratokban jelentette meg szócikkek formájában 1961 és

1996 között. (Vö. Väino Klaus: In memoriam Paul Kokla. LU 56 [2020]: 236–237.) Paul Koklát ezért főként a mari nyelv specialistájának tartja a szakma. Látva sok oroszországi finnugor nép megosztottságát, lánzsát tört az egységes cseremiszi irodalmi nyelv kialakításának fontossága mellett. Tudományos tevékenysége ezzel közel sem merült ki.

Az 1978-ban induló Советское финно-угроведение (Sovetskoe finno-ugrovedenie, 1990-től *Linguistica Uralica*) szerkesztőségének tagja lett Paul Ariste vezetése mellett, majd Ariste halála után 1990 és 1996 között – már *Linguistica Uralica* néven – ő vitte tovább a folyóirat ügyeit. A szerkesztőségnek (Editorial Board) élete végéig tagja maradt. (Neve csak a halálhírét tartalmazó 3. számban került le a szerkesztőségi tagok listájából.)

A nyelv- és irodalomtudományi intézetben közreműködésével és vezetésével kezdték gyűjteni az anyagot az észti etimológiai szótárhoz. (Ezt végül Iris Metsmägi főszerkesztő jegyezte: *Eesti etimoloogiasõnaraamat*. Tallinn, 2012.) A cédulázás megszervezése, felügyelete és a szócikkek nyers kéziratának készítése is Kokla nevéhez köthető. Érdekelte szülőföldjének, Hiiumaa szigetének speciális, archaikus nyelvjárása is. Lexikográfiai tevékenységét szülőföldjének szótára (*Hiiu sõnaraamat*, 2015), valamint a finn–észti és észti–finn szótárak szerkesztése fémjelzi. Egyik lektora volt a magyar–észti nagyszótárnak is (*Ungari–estii sõnaraamat*, 2010).

Egyetemi oktatói tevékenysége ugyancsak jelentős. 1971 és 1973 között Göttingenben és párhuzamosan Hamburgban észti lektor volt. 1980-tól 1982-ig Turkuban és Helsinkiben tanított észti és mari nyelvet, 1992–1995 között Pécsen kapott vendégprofesszori megbízatást. Tanárként otthon, a tallinni pedagógiai főiskolán, majd egyetemen is dolgozott. Foglalkozott a német–észti és észti–magyar kulturális és tudományos kapcsolatok kérdésével is. Tagja volt több észtiországi és külföldi tudományos társaságnak (többek között a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak és a Nemzetközi Magyarástudományi Társaságnak). Hazai és nemzetközi konferenciák állandó előadójaként találkozhattunk vele. A Nemzetközi Finnugor Kongresszusok Szervezőbizottságának (ICFUC-nak) is aktív tagja volt. Végso nyughelyét szülőföldjén, Hiiumaa szigetén találta meg.

Megemlékezésemben néhány személyes élményemet szeretném felvillantani.

Észtországba először a tallinni nemzetközi finnugor kongresszusra tudtam kimenni 1970-ben. Szovjet-Észtországban nem lehetett utazgatni. Tartuba csak egy napra mehettünk el egy hosszú buszkonvojban rendőri kísérettel.

Tanulni és kutatni sem juthatott ki az ember. Észt kollégákkal legfeljebb nemzetközi konferenciákon találkozhattunk.

1990-ben Debrecen lett a VII. nemzetközi finnugor kongresszus helyszíne. Akkor már repedezett a keleti blokk, így a szervezőbizottság eltökélt szándéka volt, hogy a Szovjetunióból mennél több résztvevő eljöhessen Magyarországra. Az MTA meghívására egy évvel a kongresszus előtt a „szovjet nemzeti bizottság” három tagja: Jurij Szergejevics Jeliszejev nyelvész elnök, Vlagyimir Ivanovics Vasziljev néprajzos, valamint Paul Kokla érkezett Debrecenbe. Megtekintették a helyszínt, tárgyaltak Budapesten is az MTA képviselőivel, és mindent megígértek, hogy a Szovjetunió nem gördít akadályt senkinek részvétele elé. Magyarul: aki pénzt tud szerezni, jöhet. A gyakorlat természetesen ennél bonyolultabb volt... Egy évvel később a kongresszus debreceni elnökével, Sebestyén Árpáddal viszonztuk a látogatást: Moszkvában tárgyaltunk a bizottság fenti tagjaival, valamint Tõnu Seilenthallal. Észtországból (kötelező jelleggel Moszkván keresztül) százan érkeztek. Rajtuk kívül néhány nappal korábban sikerült meghívunk nyolc végzős egyetemi hallgatót, akik kiegészítő feladatokat kaptak a debreceni szervező bizottság mellett. Ők ugyanis a finnen és a magyaron kívül oroszul is tudtak, így pótolhatatlan segítséget jelentettek a debreceni szervezőknek. Tõnu Seilenthal és Paul Kokla „válogatta” a lányokat, akik között több Anu nevű volt. Paul Kokla ezért ezt a csoportot „a nyolc Anu”-ként emlegette.

A kongresszus után végre sikerült régi vágyam: egy hónapra Észtországba utazhattam, hogy a Tartui Egyetemen kutassak. A szovjet korszakban Tartuban tanult és védte meg disszertációját az egész finnugor világ tudós ifjúsága. A disszertációk kéziratának egy példányát az egyetemi könyvtár őrizte. Paul Ariste akadémikus volt az aspiránsprogram vezetője. Utam 1991 áprilisában valósult meg. (A mester ekkor már nem élt.) Vonattal utaztam Leningrádon (vagy már Péterváron?) keresztül először Tallinnba. Itt Paul Kokla várt a vasútállomáson. Elvitt otthonába, ahol felesége fogadott reggelivel. Tiiu asszony is jól tud magyarul, hiszen a magyar próza műfordítójaként is ismert, a finn és német fordítások mellett. Ezután továbbutaztam vonattal Tartuba. Akkor már világosan látszott a szovjet rendszer vége. Már lehetett utazgatni (a hadikikötő Paldiski kivételével) mindenhova. A szigetekre nem volt időm elmenni, viszont még vízum nélkül átmehettem a Szetuföldön található pecsori ortodox kolostorba, amely később orosz fennhatóság alatt maradt. Igaz: Tallinnban, Rigában (és Vilniusban is) még álltak az 1991. januári atrocitások idején emelt barikádok...

A debreceni CIFU-7 után a finnugor B-szakosok tantervébe sikerült felvennünk az észtet, és az oktatás megszervezésére észti anyanyelvi lektort is kaptunk az államközi kulturális szerződés keretében. Anu Kippasto („a nyolc Anu” egyike) 1992 őszén kezdte munkáját a Debreceni Egyetemen. Akkoriban Lavotha Ödön észti nyelvkönyve mellett (Budapest, 1960) magyarul nem állt rendelkezésre használható segédeszköz az oktatásban. Tanszékvezetőként 1993 áprilisában összehívtam a magyarországi észti tanárok találkozóját, amelynek célja egy korszerű észti nyelvkönyv tervezése és kivitelezése volt. Anu Kippasto és Nagy Judit vállalta a feladatot. Kiváló észti nyelvkönyvük 1995-ben jelent meg. A kézirat lektora, a Pécsi Egyetem akkori vendégprofesszora, Paul Kokla lett, aki az észti tanárokkal közös fényképen látható családi albumunkban – az elmaradhatatlan svájci sapkában, karjában fekete macskánkkal...

Ezt követően is még többször találkoztunk különböző alkalmakkor, pl. Uppsalában 1994 tavaszán a K. B. Wiklund-konferencián, 1995 nyarán a jyvaskyläi, majd 2000-ben a tartui finnugor kongresszuson. Az utóbbi rendezvény idején az észti szigetek irányába tettünk kirándulást. Hiiumaara most sem jutottunk el, de a nagyobb Saaremaa szigetére igen. Közben még volt Tartuban egy emlékezetes konferencia 1997 májusában, amelyet az észtiországi egyetemi magyaroktatás 75. évfordulója tiszteletére rendeztek. Paul Kokla természetesen erre is hivatalos volt.

Sok közös találkozásunk emlékével búcsúzom most kollégámtól és barátomtól a magam, családom és folyóiratunk szerkesztősége nevében is. Szeretettel gondolunk tudós oktatói és tudományszervezői tevékenységére. Emléket tisztelettel megőrizzük.

KERESZTES LÁSZLÓ